

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ

ՀԱՅ ԴՊՐՈՑՑԸ ԵՒ ԱՐԴԻ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆԸ

Ա. ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

Որեւէ դպրոցի կեանքին մէջ, լեզունեբու, պատմութիւններու և կամ թուագիտական և այլ նիւթերու ուսուցումէն առաջ և վեր՝ ամենէն կարևոր տեղ մը կը գրաւէ կարգապահութիւնը (discipline), այլ լատինացի՝ որ կարելիութիւնը, միջոցն ու մանաւանդ մթնոլորտը պիտի ստեղծէ ուսումնական խաղաղ և արդիւնաւոր ջրմաններ բուրելու:

Դժբախտաբար այս բանը եւս կը թուի կորսնցուցած ըլլալ իր սկզբնական նշանակութիւնը և վերածուած՝ աշակերտները գրեթէ բիրտ ուժով զապօնու միջոցը բացատրող արտայայտութեան կերպի մը: Սակայն կարգապահութիւնը ճիշդ այս չէ: Դպրոցէն ներս կարգապահութիւնը կապ չունի և չի կրնար ունենալ անտեղի և ոչ՝ հիմնաւոր խստութիւններու, արգելքներու, պատիժներու և ծեծի հետ: Ամենէն առաջ՝ ան դրակամ գրութիւն մըն է, սխտեմ մը, որ չի ժխտեր, այլ կը հաստատէ: Նման լմբոնումով մը, ուսուցիչը չ'ըսեր. «Այս չեա կրնար ընել»: Այլ՝ «Այս մէկը և այս մէկը կրնա ընել», աշակերտին ձգելով հետեւութիւնը՝ թէ «Այդ մէկը» չի կրնար ընել:

Կարողապահութեան սխալ լմբոնում մը կտրելի է պատճառաբանել նպատակի և միջոցներու անճիշդ հասկացողութեամբ մը: Բաղմամբիւ դպրոցներու մէջ, կարգապահութիւնը կը նկատուի միջոց մը՝ աշակերտները հանգրտիտ պահելու և զսպելու, ու այս մտահոյութեան մէջ աչքան ուժ և կորով և ժամանակ կը վատնուի, որ երկրպագական դիրքի կ'իջնէ դպրոցին հակառակ նպատակը՝ տղոց ուսումը ջամբելու վրէժ առաքելութիւնը: Հոս է ահաւասիկ որ կը սկսի զրոթութիւնը նպատակի և միջոցի միջև: Կարգապահութիւնը միջոց մըն է պարզապէս՝ լուսազօրն պայմաններու տակ կրթական և ուսումնական աշխատանք տա-

նելու: Իոկ ինչ որ կը տեսնենք մեր վարժարաններուն մէջ, բնդհանուր առմամբ հակառակն է. աշխնքն տղաքը «կարգապահ» պահելը ինքն իր մէջ եւ միջոց եւ նպատակ դարձած է:

Այս անուշութեամբ որքան նշանակալից է այն պարպան՝ որ մեր մանկապարտէզներուն մէջ առանձին պահեր կան, երբ չորս-հինգ տարեկան փոքրիկներ պէտք է աթոռակներու վրայ անշարժ նստին, իրենց ձեռքերը ետեւ կապած կամ սեղաններու վրայ դրած...: Հարցուցէք թէ ի՞նչ նպատակ ունի փոքրիկները այսպէս անշարժութեան դատապարտելը, և ապահովաբար պատասխան պիտի չստանաք: Ի՞նչ սիրտով և յանուն ի՞նչ տրամաբանութեան կամ գրութեան կարելի է պղտիկները պահել չոր դասարանի մը փայտերուն դամուած, երբ այդ կրակի կտորները կ'ուզեն խաղալ, վազել, ցատկել, պարել և երգել. աշխնքն ընել այն բաները՝ որոնց համար դպրութիւն ունի Մանկապարտէզը: Նոյն ձեւով, բոլորովին անըմբռնելի կը դառնայ պղտիկները պահ մը ամբողջ քնացնելը՝ պարտադրելով որ անոնք իրենց գլուխները դնեն գրասեղանին: Եւրոպական կամ այլ երկիրներու մէջ կ'ընեն ասիակ, որովհետեւ մանկապարտէզներուն մէջ առանձին ննջարաններ կան, բոլոր յարմարութիւններով: Քուէն փոքրիկին համար անհրաժեշտ է, այլ ո'չ այն հըռնքը, զոր կը ջանան մեր մանկապարտէզներուն մէջ ջամբել, զայն վերածելով պարտադրանքի մը, ուղածը ընել տարու, «կարգապահութիւն» ցորնաբերելու տարբի մը:

Եւ այս շփոթութիւնն է որ զլիաւոր պատճառ դարձած է մեր վարժարաններէն ներս աննախանձելի կացութեան մը: Անհրաժեշտ է կրկնել և շեշտել՝ թէ կարգապահութիւն կարելի է դրծարդել և ունենալ՝ առանց խստութիւններու և բռնի ուժի. նման կարգապահութիւն մը աւելի տեսական է ու շինարար, քան այն՝ զոր ենթադր-

բարձր կարելի է հասնել կոնսոնանտ և արդիվանքում հսկայ բանակով մը։ Մեր վարժարաններէն ներս ՎԻՅ հրամայական իր տրէնէ։ Նոյնիսկ դպրոցական պտղաւորներ, տարուած վարժութիւնէն, ուսուցիչներ արդիվանքում ահապին տարած մը կը տեղան աշակերտներու լլիտուն, առանց պահ մը անդրադարձալու որ եթէ դրուած կանոնները դրժարդրութիւն՝ օղաք փաստօրէն դաժուած պիտի մնան զիրենց տանող ինքնաշարժներու նաւարաններուն կամ դետոնիւն՝ Կ՝

Ու ճիշդ այս ձեւով ալ անշարժութիւն մը պիտի տրիք ուսումնական կենսքին մէջ եւս, որովհետեւ խտուածիւններն ու անընդմիջաբար հսկումը բոլորով զգացումը աշակերտներէն ներս գասի հանդէպ ոչ ճշմանք կը ձգեն և ոչ ալ հետաքրքրութիւն։

Աշակերտը այնքան շուտ կը տպաւորուի և իր ներքինը հողերանական այնքան նուրբ կառուց մը ունի, որ չափի ամենէն փոքր խախտում մը լայն, խոր և քաղաքական անդրադարձներ կ'ունենայ անոր էութենէն ներս։ Ուսուցիչներ յաճախ անդիտակից կը մնան այն իրաւ և բարձրահուն ապրումներուն, որոնք աշակերտին են, չորս տարեկանին կամ տասնեօթին։ Մանաւանդ փոքրիկները ամէն բան կը տեսնեն և ամենէն անշուշտ մանրամասնութեամբ իսկ կը տպաւորուին։ Հետեւաբար չափէն դուրս դրժարդրուած խտութիւն մը պտուղաւորով անոնց տրամադրութիւնն ու մտածելակերպը, զարդոցն կը վանէ ընտանեկան մտեմիկ ա՛յն մթնոլորտ, որով միայն կրնայ ապրիլ և շնչել վարժարան մը։ Ո՞վ չէ տեսած թէ աշակերտներ որքան ուրախ և զուարթ կ'ըլլան երբ ուսուցիչը առաւօտեան փպտուն դէմքով դպրոց կը մտնէ, մինչ անտրամադրելի կը կանան և կամ՝ երբ ուսուցիչը խիստ կամ դալարացող արտայայտութիւն մը կ'ունենայ։ Գործադրուած ճանկարգութիւններուն մեծ մասը յաճախ աշակերտներու անդիտակից անդրադարձներ են արտաքին այս պատճառներուն հանդէպ։ Դըպրոցէն ներս պէտք չէ գոյութիւն ունենայ հրամայողի և հնազանդողի, իշխողի և խլիւհողի մթնոլորտ մը, որ ծնունդ կրնայ տալ ամէն նարդի անկարգութիւններու կամ անտեղի արարքներու։ Նման մթնոլորտ մը կը

խաթարէ ուսուցչին և աշակերտին միջեւ դոյուլիւն ունեցող յարաբերութիւնը, չի աւտատուր հօրի դուկի միջեւ եղած կապը և հետեւաբար աշակերտը չի սիրեր իր դուստրիչը, իսկ առիւտ ամենէն դժբախտ պարտալ մըն է, որովհետեւ աշակերտը կը սորոյի միայն օրինով։ Եյս պատճառով է որ աշակերտներ լաւ արդիւնք չեն բերեր այն դասերէն՝ որոնց ուսուցչիները չեն սիրեր։

Այստեղէն ալ կը ծագի արդէն դասարանային կարգապահութեան հարցը։ Ինչպէ՞ս ձևաւորել դասարանը։

Ասիկա խնդիր մըն է, զոր մեր ուսուցիչները յուժած են ընդհանրապէս մէկ ձեւով — ծեծով ու սառտով։ Այսինքն՝ զործադրողները եղած են և կը շարունակեն ըլլալ Տէր-Թողիկեան դրութեան։ Հայ վարժարաններէ ըրջանաւարտներու ականջին որքան ընտանի պիտի չնչեն դրասեղանի զարնուած քանակին աղմուկը և կամ անճար ուսուցչին ձեռքի ծափերն ու ճառաջները, որոնք մէկ արդիւնք միայն կ'ունենան. խորունկ հաճոյք պատճառել աշակերտներուն...։ Պէտք է ընդունիլ որ աշակերտներ շատ զօրուար human մը անիւն։ Ի՞նչ չկարենան զայն զործածութեան դնել լիւնիւ աշխատանքի մը մէջ, պիտի սկսին դասարանին մէջ խղիկատակութիւններով և անկարգութիւններով ընթացք տալ իրենց ներքին պահանջին։ Օրինակ, աշակերտներ շատ կը սիրեն կապիւմը ընել իրենց ուսուցչի շինքին։ Ինչո՞ւ պատճել զանոնք, քանի որ այդ կապիւմին մէջ իրենք կը զործածեն տեսնելու, ըմբռնելու և ենթակային մէջ ծիծաղելի զտնկու ու չափազանցուած ձեւով երեւան բերելու ներքին կարողութիւն մը։ Եթէ ուսուցիչը, նկատի ունենալով աշակերտներու այս յատկութիւնը, կարգապահութիւն կանգնեցնէ հաւաքութիւնը, հոն օղաք առիթ պիտի ունենան դերերու միջոցաւ իրենց ընդունակութիւնները դրժի զնելու և բաւարարուելու, միաժամանակ կատարելով զրական աշխատանք մը, որ արդէն դպրոցին ուսումնական ծրագրին ալ մաս պէտք է կաղմած ըլլայ։

Այլապէս, երեւան պիտի գայ «ուսուցիչ ծաղրելու» տեղի սովորութիւնը, որ շուտով պիտի ընդհանրանայ աշակերտներու մօտ և ստեղծէ կարգապահական ահաբիւն հարցեր։

խայց արդէն հոգերան ուսուցիչ մը փոխանակ խրաշելուս զինք կեղծողներէն, ի՞նչ կը փափաքի անոնց կապկումները գիտել, և, ինչո՞ւ չէ, գտնել իր թիրուծիւնները: Նման վերաբերմունք մը որքան ա՛յր և յարգանք պիտի աւելցնէ աղոց հոգիներէն ներս, հոգիներ՝ որոնք մէկական աշխարհներ են ապրումներու, մտահոգութիւններու, երազներու և ... չարածճիւղներու: Աշակերտներ չար են, չարութիւններ պիտի ընեն և «տնկարդ» պիտի ըլլան. սակայն պարզ չարութիւններ նոյնիսկ փափաքի չի նն, որովհետեւ այսպիսի փոքրիկ չեղումներու մէջ է որ յաճախ երեւան կու գան պատիկներու տրամաբանութեան եղանակները, մտածումները, ձիւրքերը, եւայլն: Կարող և հոգեբան ուսուցիչ մը կը ջանայ աղոց՝ ղէպի անկարգութիւն այն ձգտումը ուղղել թիւրաբար ու զբաղան ուղիներու, և յաճախ չի թէժեւ պատիժներ սահմանելով հանդերձ, նկատի կ'ունենայ զործուած չարութիւնները, կը վերլուծէ զանոնք և բուսական հետաքրքրական եղբակցութիւններու կը յանգի. եղբակցութիւններ՝ որոնք մեծապէս կ'օգնեն իրեն, աշակերտները հասկնալու իր զգուարին աշխատանքին մէջ: Եւ այսպիսի ուսուցիչ մը պարագային, կարգադրանքներ պահելու կամ դատարանը կառավարելու հարց անգամ չի ծագիր, որովհետեւ իր և իր աշակերտներուն միջեւ ստեղծուած է անբախտելի կապ մը, փոքրիկներու ամբողջանուէր սիրով և ուսուցչին հասկացողութեամբ կազմուած: Ուսուցչին համար որքան դժուար է պոռալ և ներսարտիլ՝ ի տես աշակերտի մը անպարտաճանաչութեան: Նոյնպէս, որքան դժուար է համբերութեամբ և սիրով հարցուփորձել, պայմաններ փնտնել և ջանալ գտնել այն պատճառներ՝ որոնք աշակերտը անպարտաճանաչ բրած են: Կանոնները դրուած են մարդոց կողմէ և հետեւաբար օրէնքներ չեն, այսինքն միշտ փոփոխութեան և բարեփոխութիւններու ենթակա են: Հաստատ մնալ և ստատիքօրէն զանոնք դործադրել ջանալ առաքնութիւն մը չէ. ընդհակառակը, կանոնները այս ձևով մեկնաբանելու և գործադրութեան զինել ուղեւն հաստատակամութիւն մը կրնայ բոլորովին անակնկալ արդիւնքներ տալ, որոնք կը խանգարեն

դպրոցին ներքին կեանքը: Այսպէս է որ հայկական վարժարաններէ, և մասնաւոր գիշերօթիկ դպրոցներէ ներս կը ծագին աշակերտական բողոքի զանազան երեւոյթներ, որոնք զգալի կերպով կը ջլատեն տարւող ուսումնական թէ կրթական աշխատանքը:

Աշակերտներ արժանապատուութեան ամենէն խորունկ պագուծ մը ունին. յաճախ չեն խօսիր, չեն պատմեր, չեն ըսեր իրենց ընտանեկան պայմաններուն մասին, նախընտրելով պատժուիլ և յանդիմանութիւններ ստանալ: Ուսուցչին պարտականութիւն է դառնալ աշակերտին մեծ եղբայրը, վստահութիւնը շահիլ անոր, այնպէս՝ որ պոտիկը արդէն բնական կերպով դիմէ իրեն և պատմէ իր մտահոգութիւններն ու դժուարութիւնները:

Իսկ նման լաւ և յանձնարարելի փոխարարութեան մը ստեղծման համար, անհրաժեշտ է ունենալ ծնողներու գործակցութիւնը: Առանց այս դործակցութեան անկարելի է կրթական յաջող աշխատանք տանիլ դպրոցէն ներս: Այս երկուքը, ծնողք և ուսուցիչ, հաւասար ազդեցութիւն պիտի ունենան տղուն կեանքին վրայ, և հետեւաբար մէկը առանց միւսին օժանդակութեան զրկւթ ռիշի կրնայ ընել: Սակայն ինչպէս միշտ, այս կէտին մէջ եւս մեր վարժարանները ետ կը մնան ցարդ, մտածելով որ առ առաւելն նման դործակցութիւն մը աւելորդ ... ճոխութիւն է վարժարաններուն համար: Առարկուի թերեւս թէ ծնողներ յաճախ չեն փափաքիր զործակցել: Այս առարկութեան համահաւասար իրականութիւն է թէ ուսուցիչներ ալ, ընդհանրապէս, չեն փափաքիր իրենց կարգին ընդունիլ զործակցութիւնը ծնողներու, պատճառաբանելով որ այս դործակցութիւնը պիտի ընդունի տեսակ մը անարարատուութեան ձեւ: Նոյնիսկ եթէ այս առարկութիւնը ճիշդ ըլլայ, ի՞նչ կը կորսնցնեն պարկեշտ և իր առաքելութեան դիտակից ուսուցիչ մը՝ իր աշխատանքին պարբերական համարարատուութիւնը ընելով, եթէ անշուշտ իր պաշտօնին մէջ չէ քերտացած:

Բայց այստեղ արդէն կը մտնենք կարգապահական հարցի մը մէջ, որ կապ չունի աշակերտներու հետ, այլ կը վերաբերի

... ուսուցիչներու: Պէտք է խոստովանիլ որ կարգապահութիւնն անուան առկա ուսուցիչներ յամախ կը բնանա ծածկել իրենց անկարողութիւնն ու ուսուցչութեան անատակութիւնը: Անձ մը որ կեանքի մէջ ուրիշ բան ընել չկարենայուն համար ուսուցիչ կ'ըլլայ՝ առ նուազն կը դաւաճանէ մարդկային ու բարոյական ամենէն տարրական սկզբունքներու: Ինչպէ՞ս կարելի է անմեղ փոքրիկներ վատահիշ մարդոց՝ որոնք ոչ մէկ բան դիտեն դատարարաւորեալն և կամ մանուկներու հոգին կարգապահ արուեստին վերաբերեալ: Եթէ չեն գիտեր, ուրեմն չեն ալ կրնար սորվեցնել...: Իսկ եթէ չեն կրնար սորվեցնել, ի՞նչ կրնան ... կարգապահութիւն պարտադրել ու պահել: Ու ասիկա ի՞նչո՞ւյն անհամար խոտով թիւններով և ծեծով: Բայց ժանաւանդ ծեծով:

Տակաւին կան մանկապարտիզպանուհիներ, որոնք փոքրիկներ կը պատժեն անոնց դուրսը դրստախաւաններուն զարնելով՝ իրենց մկաններուն ներսձ ուժով:

Տակաւին կան ուսուցիչներ, որոնք չեն յաշտելի որոշող ուսուցչութեան մը առջև տղան ծեծել աջացի՞ր և ձեռքի հարուածներով, այսպէս ոտնակոխ ընելով պրփրիկին ամենէն թանկագին բանը այն կեանքին մէջ. մարդկային արժանապատուութիւնը:

Տակաւին կան ուսուցիչներ, որոնք ապուստանալով տարափով մը կարծէք իրենց մկաններուն մարզանքը կը փորձեն ընել խեղճ և անցօր պղտիկներու երեսներուն վրայ:

Տակաւին կան ուսուցչներ, որոնք անբարատրելի սխառութեամբ մը կամ զայրոյթով, կրնան ժամերով պղտիկը արեւուն տակ կեցնել և կամ զայն զրկել կէսօրուան ճաշէն:

Երկար պիտի ըլլար թուել շարքը մեր վարժարաններու հնարած պատժներուն և խտուծութիւններուն, որոնք դպրոցը կը վերածեն բանտի մը՝ տիւր, մռայլ և անտանելի: Սակայն ինչ որ ամենէն աւելի անհանդարտացնող է այս բոլորին մէջ, այդ՝ ձեռով մը տեսուցչին ապա-բարոյացումն է. որովհետեւ ինչպէ՞ս կարելի է հարուածել պրփրիկ մը, երբ նոյն աղջ պղտիկը փոխադարձաբար իր ընկերներէն զուրկ է. ինչպէ՞ս

կարելի է ճաշէ զրկել պղտիկը, երբ պատժող ուսուցիչը ունենալն հանդարտութեամբ և խղճի հանդիսութեամբ կ'երթայ ստաւոնքի մը բնական պահանջը գոհացնելու: Տղայ մը ի՞նչ սարսափելի՜ յանցանք կրնայ գործած ըլլալ, որ արժանի նկատուի այսօրու վարդ պղտիկներու:

Մեր վարժարաններէն ներս յամախ կը բարդակայի դատելու և բոս աշնմ վճիռներ տալու անաշտութիւն մը, մասնաւոր սխառութիւն մը, սկիզբներէն պահանջներ պիտի յատուկ ուղղութիւն մը: Հետեւաբար, զրեթէ ամէն բան ձգուած է ենթակայ ուսուցչի տուեալ պահու մը ունեցած տրամադրութեան: Այսպէս, եթէ նախքան դպրոցը զալը ուսուցիչը գաւաթ մը կաթ թափած է անուշադրութեամբ նախաճաշի պահուն, իր անտրամադիր վիճակը պիտի փոխանցէ աշակերտներուն եւս, և ամենէն ժպտուն և սիրելի փոքրիկն իսկ անկարգապահ կամ առ նուազն շատախոս պիտի թուի իրեն: Եւ, պարզապէս չարութիւն մը պիտի արժանանայ ծանր պատիժի: Մինչ ճիշդ հակառակը պիտի պատահի եթէ ուսուցիչը յարաբար արամադրութեամբ մտնէ դպրոց: Այս «տրամադրութեամբ» կամ «անտրամադրութեամբ» չէ՞ որ կախում պիտի ունենայ աշակերտներու կեանքը դպրոցէն ներս: Ուսուցիչը, որքան ալ իր անձնական կեանքը ունենայ, պիտի մտնէ ամէն բան երբ դպրոց մտնէ և իր ամբողջ ուշադրութիւնը, դիտութիւնն ու կարողութիւնը պիտի տրամադրէ իրեն յանձնուած տղոց՝ որոնց հետ յոսն է ինք, անոնց անկալութիւններուն կիզակէտը, անոնց երազներն ու իղձերը իրականացնողը: Անշուշտ որ դժուար ասպարէզ մըն է ուսուցչութիւնը. ասպարէզ մը որ կէս միջոցներ և կէս նուիրումներ չի ճանչնար. ասպարէզ մը որ ուսուցչէն կը պահանջէ ամէն բան, փոխարէն տալու համար մէկ բան. մարդկային հաւատարմութեան նոր և նկարագրով բարձր Մարդեր ընծայած ըլլալու մեծագոյն և անկորուստ պահուսակութիւնը:

ԱՐԱՅ ԳԱՆԱՅԻԱՆ

(Շարունակելի՜ 2)